

244
CASTRUM,
QUOD DICITUR
PESTH

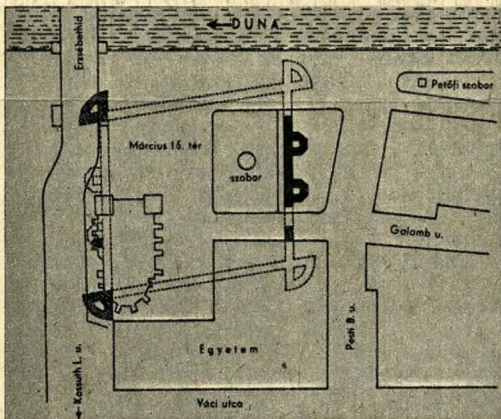

A „pesti Vénusz”
– a tavalyi ásatás során előkerült
dombormű

Az Erzsébet-híd feljárója közelében, a Március 15-e téren a környezetbe hangulatosan illeszkedő, lépcsőzetesen süllyesztett romkertben — amelyet *Hollay György*, a LAKÓTERV mérnöke tervezte — feltártuk a világvárossá növekedett Pest római kori városmagjának egy részlete: egy torony és a hozzá kapcsolódó falszakasz maradványa a „*castrum, quod dicitur Pesth*”-ből. *Anonymus*, III. Béla királyunk névtelenségbe burkolódzó krónikása nevezte így az egykori római tábor, amelyet a romkert kialakítását megelőző ásátás vezetője, dr. *Nagy Tibor* a Budapesti Történeti Múzeum régésze a következőkben jellemzett.

RÓMAI HÍDFŐERŐD

— A „*Pestnek modott tábor*” a rómaiak hídfeállása volt a Duna bal partján, az Erzsébet-híd helyén levő ősi folyami átkelőhely mellett, amelyhez a mai Kerepesi és Rákóczi út, valamint a Kossuth Lajos utca vonalán a „barbárok” lakta Alföld felől érkező utak vezettek. A 87X

Az erőd alaprajza (szaggatott vonal), korábban feltárt, de visszatemetett (vonalkázott terület) és a romkertben látható (fekete terület) részekkel a környék mai építményei mellett

87 méteres, kissé rombusz alakú erőd négy fala (lásd az alaprajzot — A szerk.) a szögleteken egy-egy *legyező alakú sarkbástyával* csatlakozott egymáshoz. Az út menti déli és az ellentétes oldalon fekvő északi falból *két-két torony* emelkedett ki. Az északi falnak mintegy 14–15 méternyi szakaszát az egyik — a fal-

ból északra kiugró, egykor közel tíz méteres — torony maradványával együtt korábban is meg lehetett tekinteni, a mai romkert helyén állt úgynevezett Földalatti Múzeumban.

Az ásátás során itt a toronytól az egyetem irányában mintegy 30 méteres további falszakaszt hoztak napvilágra, valamint a korábban csak sejtett másik kiugró torony maradványát. Ez a lelet a római emlékek tekintetében fontos új felismeréshez vezetett. Korábban úgy vélték — hiszen a régebben feltárt toronynak az idők folyamán sokat rongá-

Fent: az északi erődfall és a kiugró torony maradványai a romkertben

Lent: rómaiak és barbárok csatája — Tar István szoborkompozíciója (Bojtár Ottó felvételei)

lódott fala erre utalt —, hogy a falból kiugró tornyok alaprajza a szokásos *lekerekített patkóforma*. Ezzel szemben az újonnan feltárt toronymaradványon *tisz-tán kivehető a sokszögletű alaprajz*, amelyhez hasonló kiképzésű bástyák csak a *moestat* (a Duna alsó folyásától és a Szávától délre a mai Bulgária és Jugoszlávia területére eső egykori római tartomány — *A szerk.*) szakaszon talált késő római erődítményeknél ismertek. Így a tornyok alaprajzát is figyelembe véve a *tábort a késő római kori Duna-menti erődítmények őstípusának* tekinthetjük.

CONTRA AQUINCUM

Ez a tábor hazánk területén az egyetlen olyan római erődítmény, amelynek építési ideje írott forrásmunkákból is ismert. Egy, a keleti birodalomrész székvárosában, *Bizáncban*, a későbbi Konstantinápolyban — ahová a római birodalmat megosztó *Diocletianus* császár (284—305) utóda, Konstantin székhelyét áthelyezte — naplószerűen vezetett feljegyzés 294-re teszi a „*contra Aquincum*” (Aquincummal átellenbeni) tábor építésének befejeztét. A *Notitia dignitatum*-ból — amely a késő római korban a katonai és polgári méltóságok jegyzéke volt — azt is tudjuk, hogy a IV. században egy „*auxilia vigilum*” — tartománybeliekből összeállt kiegészítő őrcsapat — állomásozott itt.

A táborhely múltját illetően viszonylag jól tájékozott tehát a tudomány. Az újabb ásatás további támpontokat nyújtott a tábor belső életéről, amint dr. Nagy Tibor elmondta. A feltárt táborfal belső oldalához simulva egy terrazso padlós (téglapossal kevert habarcspadló, ebben az esetben alatta a fűtő melegvíz áramlására szolgáló járatokkal. — *A szerk.*) helyiség maradványaira találtak. A régi feljegyzések a déli fal melletti hasonló helységről tesznek említést. Ezek nagyon fontos adalékok a tábor belső beépítését illetően. A helyőrség szállásai, raktárhelyiségei a falhoz simulva helyezkedtek el, középen nagyobb udvarteret hagyva a csapat felállítására, a málházásra, a szállításra. *Ez az elrendezés döbbenetesen emlékeztet a Közel-Keleten fennmaradt karavánszerzőjókéra, s a méretek is megegyeznek.* A szerájok is római mintára alakultak ki, s maradtak használatban a legújabb korig. Ugyanakkor ez a felismerés nagyon érthetővé teszi, hogy — miként Anonymus feljegyezte — *Taksony* fejedelem (kb. 952—972; I. István király apjának, Géza fejedelemnek az

elődjeként uralta a területet. — *A szerk.*) engedelmével a *Volga vidékéről* ideszármazott *izmaeliták* — mohamedán kereskedők — telepedtek meg az erőd falai között.

PESTI VÉNUSZ

Már a korábbi kisebb ásatások és az építkezések során is számos római kori tárgy került elő az erődből. Ezek egyes darabjait — a mostani ásatás során feltárt tárgyi emlékek egy részével — később a szabadtéri múzeum vitrinjeiben láthatjuk majd. Maguk a 340 cm vastag falak is számtalan, az építést megelőző időkből származó maradványt őriznek. Az építéshez ugyanis felhasználták a budai oldalon már felhagyott római temető 40—50 cm széles és 80—90 cm hosszú, faragott sírkőtöredékeit is. Az egyik ilyen — a mostani ásatásnál előkerült — körül egy *talapzaton álló ifjú nő* tekint ránk, amint egy szál szandálban — meztelenül — kilép a fürdőből. E „*fürdőző Vénusz*” arca azonban nem görög vagy római vonásokat hordoz: *helyi szépség lehetett a köfaragó modellje.* Korábban, a régi Erzsébet-híd építése során, 1898-ban a pesti északi hídfőpillér alapozásánál is előkerült 27 felirat és domborműves római emlék, egyebek között egy olyan kő, amely — hibás latinsággal — egy *szarmata* tolmácsról tesz említést.

Ez a felirat is utal arra, hogy *miért* építették a rómaiak az erődöt hídfőként a Dunának tartományukkal szemben fekvő partján. Amikor a rómaiak idősámítá-sunk kezdetén meghódították Pannóniát (nagyjából a mai Dunántúl — *A szerk.*), a *Duna alföldi partján megjelentek a Don és az Aral-tó vidékéről előnyomuló iráni eredetű szarmaták törzsei.* Már az első század vége felé bebetörték a római tartományba, s ettől kezdve a rómaiak erődökkel és hídfőállásokkal erősítették ellenük keleti határukat. Egy-egy viszonylag békésebb időszak után, a népvándorlások néphullámainak hatására és az akkori „világpolitika erőviszonyaitól” függően nagyobb pusztító csatározásokat vezettek a rómaiak tartományába ezek a — rómaiak szavajárása szerint — „barbár”, vagyis idegen törzsek. E könnyen mozgó, íjjal felszerelt lovasok és pikkelypáncélos parancsnokaik ellen zárta le a keletről Budára vezető utat az előretolt erőd, amelynek maradványai a romkertben láthatók. Fölöttük, a tér pázsitján *Tar István* szobrászművész kőr alakú alkotása is a történelem e századaira emlékeztet: a rómaiak és a barbárok harcaira.

Németh Ferenc